

Засоби репрезентації суб'єктивної семантики в сучасному англомовному спортивному дискурсі

О. О. Гаврилюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут філології
Corresponding author. E-mail: oliagavr@gmail.com

Paper received 26.03.19; Accepted for publication 06.04.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-194VII58-07>

Анотація. Стаття присвячена вивченню засобів дискурсивної репрезентації суб'єктивної семантики в аспекті специфіки вираження семантичної категорії модальності в спортивному дискурсі. З огляду на активізацію антропоцентричного фактора у мовознавчих студіях, предметом вивчення є категорія модальності і її дискурсивна реалізація, в основі якої лежить суб'єктивне ставлення й оцінка. Суб'єктивна модальність розглядається на прикладі дискурсивних слів, що функціонують в текстах спортивного дискурсу й виконують роль суб'єктивізації позиції мовної особистості. До дискурсивних слів у спортивному коментарі відносимо наступні мовні засоби: метатекстові дискурсивні слова, презумптивні й персуазивні дискурсивні слова та метакомунікативні дискурсивні слова. Зроблено висновок про те, що вони відображають позицію спортивного коментатора з точки зору важливості, правдоподібності, імовірності викладу фактів у повідомленні.

Ключові слова: дискурс, спортивний коментар, модальність, суб'єктивна семантика, дискурсивні слова.

Вступ. В останні десятиліття інтерес вчених-лінгвістів до вивчення дискурсу помітно посилюється. Це можна пояснити тим, що дане поняття розширює когнітивні можливості не тільки філологів, а й вчених з інших сфер гуманітарного знання. Вивчення суб'єктивної природи людини – її особистісних, соціальних, національних якостей стало надбанням сучасної гуманітарної та соціально-філософської. У зв'язку з цим в дослідженнях соціо-гуманітарного напрямку вважається доведеним фактом існування суб'єктивної позиції адресанта повідомлення, яка проявляється на всіх рівнях роботи тексту, починаючи з відбору інформації.

Сучасна точка зору на семантику і прагматику обумовлена уявленнями про антропоцентричну природу мови, про тісний зв'язок і взаємодоповнюваність референціального і прагматичного значень слова та тексту. Залучення адресанта повідомлення як мовної особистості в сферу семантики є в такій моделі мови обов'язковим.

Когнітивно-дискурсивна діяльність журналіста як суб'єкта медійного повідомлення є процесом інформаційної переробки реальності. Відтак він володіє світоглядом, особистим досвідом, характером та іншими якостями, що дозволяють охарактеризувати його саме як суб'єкт. Отже на сьогодні актуальним є питання про засоби вираження суб'єктивного ставлення в різних видах дискурсу.

Короткий огляд публікацій за темою. У сучасних мовознавчих студіях прослідковуються помітний інтерес до вивчення спортивного дискурсу. Про актуальність дослідження сучасного спортивного дискурсу (СД) свідчить те, що він все частіше виявляється у фокусі лінгвістичних досліджень. Різним аспектам вивчення СД присвячені роботи О. М. Александрової, А. Б. Зільберта, Б. А. Зільберта, О. Г. Малишевої, О.О. Панкратовой, К. В. Сняткова, С. В. Шарафутдиновой та ін. Загалом існує безліч теоретичних підходів до розуміння дискурсу і, як наслідок, безліч визначень. Під спортивним дискурсом ми, слідом за О. Г. Малишевої, розуміємо «особливий тип інституціонального дискурсу, який організований за принципом поля і складається з системи дискурсивних різно-

видів, об'єднаних насамперед спільністю спортивної тематики і концептуальних (змістовних) домінант» [9, с. 12]. Ядром СД вважається журналістський спортивний дискурс.

У якості об'єкту даної наукової розвідки обрано засоби дискурсивної репрезентації суб'єктивної семантики. Предметом нашого дослідження є вивчення мовних засобів, які слугують експлікації суб'єктивної семантики в сучасному спортивному дискурсі.

Мета. Дана наукова розвідка має на меті проаналізувати засоби репрезентації суб'єктивної семантики в аспекті специфіки вираження семантичної категорії модальності в СД.

Матеріали і методи. Матеріалом вивчення слугували тексти спортивних коментарів з різних видів спорту, розміщені на англомовних сайтах видань *The Sun*, *Four Four Two* та eurosport.com. Вирішення поставлених завдань забезпечується застосуванням комплексної методики інтерпретативного аналізу, що включає прийоми лінгвістичного спостереження, зіставлення, узагальнення, дефініційного аналізу, контекстуального тлумачення.

Результати та їх обговорення. Ряд лінгвістів (Б. А. Зільберт В. І. Карасик Е. Г. Нікітіна) відносять СД до інституціонального дискурсу, в центрі уваги якого знаходяться типи мовних особистостей, що діють в рамках певних обставин і умов спілкування [6, с. 46]. В. І. Карасик підкреслює, що інституційний дискурс являє спілкування в заданих рамках статусно-рольових відносин [7]. Основними учасниками інституційного дискурсу є представники інституту – основної групи учасників (спортсмен, тренер, суддя) з розгалуженою спеціалізацією та системою ієрархії її членів. Спортивні коментатори і спортивні журналісти фіксують і описують хід події для віртуальних уболівальників (телеглядачів, радіослухачів і читачів).

А.Б. Зільберт відзначає відкритість СД і його перетин з іншими видами дискурсу (діловим, політичним, педагогічним і т.п.). Вчений особливо виділяє об'єднання спортивного і мас-медійного дискурсу, адже канали масової комунікації є основними шляхами поширення СД. Дискурс спортивного коментатора поєднує в собі риси, з одного боку, мас-медійної ко-

мунікації (установка на загальнодоступність, відкритість викладу), з іншого боку, риси професійного дискурсу (наявність термінів, експертні коментарі). У СД «агентом» виступає представник інституту масової інформації (радіо, телебачення, газети), журналіст, який є в той же час посередником між інститутом спорту (в рамках якого відбуваються всі спортивні події) і масовою аудиторією «клієнтів».

Б. А. Зільберт і К. В. Снятков відзначають, що СД транслює смисли, які визначають спортивну діяльність, й з огляду на «відкритість» спортивного дискурсу для нього це особливо характерно [6, с. 48; 14, с. 7]. У зв'язку з цим особлива увага звертається на зрощення спортивного та мас-медійного дискурсів, оскільки канали масової комунікації є основними каналами поширення СД.

Дослідники СД відзначають, що він «може бути представлений в письмовій (друковані ЗМІ) та усній (телебачення, радіо) формах, при цьому письмовий дискурс ЗМІ, завдяки своїм структурно-змістовним і стилістичним характеристикам (використання різноманітних зображувальних засобів, попередня рефлексія події автором, витримана логіка тексту і т.д.), має високий оцінний потенціал» [15, с. 8].

СД реалізується через набір жанрів, вибір яких залежить від мети висловлювання, суб'єкта мовлення, комунікативної ситуації тощо. О.О. Панкратова виокремлює такі жанроутворюючі ознаки в ядерній ситуації СД: 1) вид спорту, 2) регламент змагання; правила гри або виконання певних дій для досягнення мети, 3) спосіб оцінки (суб'єктивний, об'єктивний) спортсмена або команди, 4) структура змагання (хронотоп, комунікативне середовище, обставини спілкування), 5) вид змагання (тональність дискурсу), 6) спосіб спілкування (усний, письмовий, невербальний), 7) мета та інтенція спілкування [11, с. 98].

Загалом дослідники виокремлюють такі основні жанри СД, як спортивна аналітична стаття; спортивний репортаж, спортивне інтерв'ю, спортивна прес-конференція і спортивний коментар. Останній посідає важливе місце в жанровій системі СД, дослідниця С. В. Шарафутдінова зауважує, що цей жанр дискурсу ЗМІ забезпечує читача інформацією та авторською оцінкою спортивної події, й з огляду на це чинить потужний емоційний вплив на аудиторію, має широкі можливості реалізації суо'єктивної оцінності [15, с. 7]. На наш погляд, маємо підстави вважати спортивний коментар центральним жанром СД, оскільки фактично він певною мірою охоплює інші жанри. Головною комунікативною метою даного жанру є описати, прокоментувати й оцінити спортивну подію в доступній для адресата формі. Серед досліджень спортивного коментаря варто відзначити праці Є. Войтик, С.В. Шарафутдінової, Б. Ярош тощо. З погляду прагматики, СК має на меті всебічне висвітлення спортивної події та її оцінку.

У нашій науковій розвідці представлена спроба виявити наявність суб'єктивного семантичного компонента в дискурсивній репрезентації мови. Роль мовної особистості в дискурсивному просторі постає визначальною у формуванні суб'єктивної семантики в дискурсі ЗМІ [11, с. 5]. Слідом за В. Гуревичем, терміном «суб'єктивний» ми позначаємо семантичний компо-

нент, який вказує на мовця і на сам акт мовлення [3, с. 27].

У зв'язку з активізацією антропологічного підходу в лінгвістиці, першочерговими предметами вивчення стають категорії, в основі яких лежить суб'єктивне ставлення і оцінка, зокрема, модальність і її дискурсивна реалізація. Звернемо увагу на те, що для СД особливо актуальним є вираження суб'єктом мовлення власної позиції по відношенню до дійсності. В даний час фактори суб'єктивного і оцінного вивчання надзвичайно активно в роботах, присвячених питанням семантики, прагматики, граматики [3; 9; 10; 12 та ін.]. Оскільки в свідомості людини в цілому і в мові зокрема відбивається суб'єктивне ставлення до дійсності, що знаходить вербальне вираження в дискурсі, ця сфера досліджень, як і раніше залишається однією з найбільш складних для наукового обговорення.

Модальність є «функціонально-семантичною категорією, що виражає різні види відношення висловлення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації повідомлюваного» [8, с. 303]. З іншого боку, «... об'єктивні категоріальні значення відображають, моделюють, фокусують в нашій свідомості образ пізнаваного зовнішнього світу, а суб'єктивні категоріальні значення - образ суб'єкта, який пізнає, роботу його думки, його свідомості» [1, с. 46].

У мовознавстві найбільш фундаментально категорію модальності досліджував В. В. Виноградов, який, зокрема, розглядав модальність як семантичну категорію широкого обсягу [2, с. 66]. Модальність є однією зі значних оцінних категорій, що відносяться до сфер семантики і прагматики, тобто, в сучасній термінології, до сфери дискурсу. Крім граматичних форм репрезентації модальності як категорія послуговується лексико-семантичними засобами – дискурсивними словами. Важливим і актуальним для нашої роботи є питання про засоби вираження суб'єктивної модальності в СД. Розглянемо засоби дискурсивної репрезентації семантики суб'єктивного в англомовному СД (на матеріалі жанру спортивного коментаря).

Лінгвісти виділяють цілий спектр мовних засобів, які слугують експлікації семантики суб'єктивної модальності. Так, О.В. Падучева звернула увагу на функції так званих «егоцентричних елементів», що виражають семантику суб'єктивної модальності, - зокрема, вставних слів: «Оповідач забезпечує собі постійну присутність ... в якості суб'єкта вступних зворотів і безособово вжитих метатекстових предикатів» [12, с. 280]. Дослідниця представила детальний перелік слів, що виражають комунікативно-прагматичні аспекти семантики, які в лінгвістиці отримали назву «дискурсивні слова» [12, с. 280-286]. Тим самим О.В. Падучева об'єднує семантичний і прагматичний аспекти дискурсу, що є актуальним для сучасного розуміння природи комунікації і мови.

Поняття «дискурсивне слово» є досить новим в методологічному апараті лінгвістики і корелює з «модальними», «модусними» словами, які слугують як індикатори відносини суб'єкта мовлення до того, що повідомляється (суб'єктивна модальність). Дана атри-

буція все частіше розглядаються в рамках комунікативно-дискурсивної парадигми. Сучасні дослідники-лінгвісти відносять їх до «прагматичних операторів», за допомогою яких «передаються різні установки мовця до способу передачі інформації в тексті та дискурсі» [3, с. 242].

Дискурсивні слова – це компоненти висловлювання, безпосередньо пов'язані з суб'єктом, що породжує їх, який представлений у висловленні одночасно в якості суб'єкта мовлення, суб'єкта свідомості і мислення, представника певної епохи і культури [5, с. 72]. В даний час відзначається підвищений інтерес до дискурсивних слів у дослідженнях різних мов. Більшою мірою це пов'язано з тим, що антропоцентричний підхід насамперед спрямований на вивчення світу суб'єктивного, ментального досвіду людини.

Беручи за основу класифікацію О.В. Падучевої, до дискурсивних слів у спортивному коментарі відносимо наступні мовні засоби:

1) метатекстові дискурсивні слова (узагальнюючі вступні слова і звороти – найбільш частотними є *thus, so, in such a way, therefore, overall, altogether, however, yet, moreover, etc.*). Зазначені маркери виконують функцію комунікативного членування тексту, фіксації комунікативно-сміслових відрізків, встановлення логічних, причинно-наслідкових, телеологічних зв'язків між ними:

Sylvester Stallone's pugilist is, after all, the patron saint of fictional underdogs, ~~se~~ to hear it ring around a venue like Edgar Street was particularly apt [17, 25.01.19]; However, the pound had weakened considerably against the Euro in the intervening years. To Italians, therefore, and most of the rest of the continent, Buffon remained No.1 [17, 27.02.19]; The rest, as they say, is history [18, 08.03.19]; Yet the saves, too, were fundamental [17, 06.03.19]; Still, that didn't stop Ajax from winning the trophy and romping to another league title [18, 26.02.19]; All I can say is that if I was sporting director of a club tomorrow [16, 24.02.19]; The only thing I can say is thank you to him [17, 05.03.19]; So, however talented, Rashford could have drifted - like Will Keane, currently at Ipswich on loan from Hull [17, 04.03.19]; At the same time, however, the Italy legend refuses to perceive himself as the old man in the dressing room [18, 03.03.19]; Social media is another thing altogether [16, 25.01.19].

2) презумптивні дискурсивні слова із суб'єктивною семантикою недостовірності (to appear, likely, just as likely,) і персуазивні дискурсивні слова із суб'єктивною семантикою достовірності (to seem certain, certainly, highly likely), описують ставлення до предмета мовлення як до невизначеного, незавершеного:

It seemed certain that he was facing the end of his golden career [16, 06.03.19]; Bob Bryan is certainly of the mind that Murray has the mindset to achieve a comeback [17, 27.02.19]; Jose Mourinho is rated "90 per cent" certain to return as Real Madrid boss [18, 24.02.19]; Of course, there are no high-profile managers looking to eliminate goalkeepers altogether [17, 06.03.19]; Just as likely is that VAR is used as an added weapon in the blame game [17, 05.03.19]; Many of last year's England squad are likely to be included in the Great Britain party when it is named [18, 04.03.19]; The former world

number one appeared to be finished after being forced to undergo hip resurfacing surgery in January [16, 06.03.19]; ...now there appears to be the prospect of a return to the sport that has brought him two Wimbledon titles [16, 27.01.19]; On paper, the victory seemed as unlikely as Lidwina's dream [17, 06.03.19].

У наведених прикладах презумптивні дискурсивні слова, як правило, описують предмет мовлення, який виключає однозначну оцінку, як гіпотетичну або не повністю достовірну. Така прагматика мови пов'язана з ситуаціями неповного володіння інформацією, попередньої оцінки ситуації, установкою прогнозування, яка виключає абсолютну точність.

3) метакомунікативні дискурсивні слова (*look, after all, as you can imagine, in any case, ask yourself whether, nobody is saying that, etc.*), використовуються для встановлення і підтримання контакту з читачем:

"And, look: if you don't care about winning, you can make whatever choices you want [17, 06.03.19]; In any case, both players were surpassed one summer later when Liverpool agreed to pay Roma £67m for Brazilian netminder Alisson [16, 18.02.19]; Nobody is saying that referees are perfect, because humans aren't. Nobody is saying that standards couldn't improve [17, 05.03.19]; To begin with, as you can imagine, it seemed pretty strange [18, 02.03.19]; Ask yourself whether that's a positive climate for change [17, 03.03.19].

Щодо вивчення дискурсивних слів у спортивному коментарі можна з упевненістю стверджувати, що суб'єктивну семантику в дискурсивному просторі спортивної тематики якомога краще відображає використання дискурсивних слів як маркерів суб'єктивної модальності. В якості домінуючих функцій дискурсивні слова виявляємо епістемічну, метатекстову і метакомунікативну. Дискурсивні слова безпосередньо відображають позицію спортивного коментатора: те, як він інтерпретує факти, які він коментує у медіаповідомленні, як він їх оцінює з точки зору важливості, правдоподібності, ймовірності тощо. Стосовно до вивчення СД найбільш актуальним є прагматичний підхід у розгляді дискурсивних слів, оскільки під зазначеними маркерами розуміються одиниці мови / мовлення, які слугують для вираження суб'єктивного ставлення мовця до повідомлення, організують і направляють хід комунікації, забезпечують її успішність.

Висновки. Не викликає сумнівів твердження, що когнітивно-дискурсивний, комунікативно-прагматичний підхід до аналізу категорії модальності, а тим більше суб'єктивної модальності в сучасних умовах найбільш адекватно відображає уявлення про мову і роль людини. Суб'єктивна модальність розглядається на прикладі дискурсивних слів, що функціонують в аналізованих текстах. У СД дискурсивні слова виконують роль суб'єктивізації позиції мовної особистості.

Таким чином, резюмуючи, можна зробити висновок, що в спортивному коментарі як жанрі СД дискурсивні слова репрезентують певний набір типів суб'єктивної модальності. Основна прагматична функція дискурсивних слів в СД полягає в їхній здатності відображати значення, що формують суб'єктивну семантику: створення певної атмосфери розповіді;

привернення уваги читача, надання впливу. Серед виявлених нами маркерів суб'єктивної семантики

домінують дискурсивні слова з епістемічною, метатекстовою і метакомунікативною функціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев Л.М. Объективные и субъективные категории языка // Приоритеты современной русистики в осмыслении языкового пространства. Т. 1. Уфа : РИЦ БашГУ, 2012. С. 44-47.
2. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке. М., 1975. С. 53-87.
3. Гладров В. Модальные слова: к вопросу о частях речи // Горизонты современной лингвистики: традиции и новаторство. М.: Языки славянской культуры, 2009. С. 239-248.
4. Гуревич В.В. О «субъективном» компоненте языковой семантики // Вопросы языкознания. 1998. № 1. С. 27-35.
5. Емельянова Н.А. Дискурсивные слова как средство организации устного общения в английском языке // Филологические науки. 2001. № 5. С. 70-77.
6. Зильберт Б.А. Спортивный дискурс: базовые понятия и категории; исследовательские задачи // Язык, сознание, коммуникация. 2001. № 17. С. 45-55.
7. Карасик В.И. О категориях дискурса. URL: <http://homepages.tversu.ru/~ips/JubKaras.html>.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. М.: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
9. Мальшева Е.Г. Русский спортивный дискурс: теория и методология лингвокогнитивного исследования: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. спец: 10.02.01 «Русский язык». Омск, 2011. 47 с.
10. Никитина Э.Г. Особенности спортивного дискурса. URL: <http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/007-16.pdf>.
11. Овсянникова М.А. Языковая репрезентация оценки в интернет-форуме как жанре спортивного дискурса (на материале современного английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 2012. 24 с.
12. Падучева Е.В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива). М.: Языки русской культуры, 1996. 464 с.
13. Панкратова О.О. Лингвосомиотические характеристики спортивного дискурса: дисс. ... канд. филол. наук, Волгоград, 2005. 223 с.
14. Снятков К.В. Коммуникативно-прагматические характеристики телевизионного спортивного дискурса: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Вологда, 2008. 24 с.
15. Шарафутдинова С. В. Формирование социальной оценки в дискурсе СМИ (на материале спортивного дискурса): автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ижевск, 2010. 28 с.
16. EuroSport. URL: <http://eurosport.com>.
17. Four Four Two. URL: <https://www.fourfourtwo.com>.
18. The Sun. URL: <https://www.thesun.co.uk>.

REFERENCES

1. Vasiliev L.M. Objective and subjective categories of language // Priorities of modern Russian studies in understanding the language space. Т. 1. Ufa: BashGU, 2012. p. 44-47.
2. Vinogradov V.V. On the category of modality and modal words in Russian. М., 1975. P. 53-87.
3. Gladrov V. Modal words: on the issue of the parts of speech // Horizons of modern linguistics: traditions and innovations. М.: Languages of Slavic Culture, 2009. p. 239-248.
4. Gurevich V.V. On the "subjective" component of language semantics // Issues of Linguistics. 1998. № 1. S. 27-35.
5. Yemelyanova N.A. Discursive words as a means of organizing oral communication in the English language // Philosophical Sciences. 2001. No. 5. P. 70-77.
6. Zilbert B.A. Sports Discourse: basic concepts and categories; research tasks // Language, consciousness, communication. 2001. No. 17. P. 45-55.
7. Karasik V.I. On the categories of discourse. URL: <http://homepages.tversu.ru/~ips/JubKaras.html>.
8. Linguistic Encyclopedic Dictionary / Ed. V.N. Yartseva. М.: Soviet Encyclopedia, 1990. 685 p.
9. Malysheva E.G. Russian sports discourse: theory and methodology of linguo-cognitive research: Diss. ... Doctor of Sciences in Philology. Омск, 2011. 47 p.
10. Nikitina E.G. Features of sports discourse. URL: <http://tl-ic.kursksu.ru/pdf/007-16.pdf>.
11. Ovsyannikova M.A. Language representation of assessment in the Internet forum as a genre of sports discourse (on the material of modern English): Diss. ... Cand. of Sciences in Philology. М., 2012. 24 p.
12. Paducheva E.V. Semantic studies (Semantics of time and type in Russian. Semantics of narrative). М.: Languages of Russian Culture, 1996. 464 p.
13. Pankratova O. O. Lingvosemiotic characteristics of sports discourse: Diss. ... Cand. of Sciences in Philology, Volgograd. 2005. 223 p.
14. Snyatkov K.V. Communicative and pragmatic characteristics of the TV sports discourse: Dis. ... Candidate of Sciences in Philology. Vologda, 2008. 24 p.
15. Sharafutdinova S.V. Formation of social evaluation in the discourse of the media (on the material of sports discourse): Diss. ... Cand. of Sciences in Philology. Izhevsk, 2010. 28 p.

The means of representing subjective semantics in modern English-language sports discourse

O. O. Havryliuk

Abstract. The article is devoted to the study of discursive representation of subjective semantics means. Subjective modality in the sports commentary is considered as such that is realized by metatextual, presumptive and persuasive, and meta-communicative discourse words. It is concluded that the discourse words reflect the position of the sports commentator in terms of importance, plausibility, probability of presenting the facts in the message.

Keywords: *discourse, sports commentary, modality, subjective semantics, discourse words.*